

Cəmilə İsbəndiyarova Kəlbəcər rayonunda anadan olub. Ali təhsillidir. AYB və AJB-nin üzvü, “Qızıl qələm” mükafatı laureatıdır, 2007-ci ildən “Möcüzə yaradan əllər” jurnalının redaktoru, “Milli Zəka” beynəlxalq elmi, ictimai-siyasi, hüquqi jurnalın təsisçisi və baş redaktoru, “Kəlbəcərin saz qalası”, “Arı çiçəyə gəlib”, “Sən dağlardan ayrılmadın”, “Sazımız ağlayır dağlar başında”, “Səməd Vurğun-Aşıq Şəmşir dastanı” adlı elmi-publi-sistik kitabların müəllifidir.

AMEA Folklor İnstitutunun doktorantıdır.

Cəmilə ÇİÇƏK

ƏYYUB VƏ SƏNƏM
DASTANI

Cəmilə ÇİÇƏK

Cəmilə ÇİÇƏK

ƏYYUB VƏ SƏNƏM DASTANI

Cəmilə ÇİÇƏK

ƏYYUB VƏ SƏNƏM

"Milli Zəka"
BAKİ-2015

**AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının 25 noyabr
2015-ci il tarixli qərarı (protokol №6) ilə çap olunur**

Toplayanı və tərtibçisi: **Cəmilə ÇİÇƏK**, *tədqiqatçı-filoloq*

Məsləhətçi: **Qəzənfər PAŞAYEV**, *professor*

Elmi redaktoru: **Füzuli BAYAT**, *professor*

Rəyçilər: **Kamal ABDULLA**, *akademik*

İsa HƏBİBBƏYLİ, *akademik*

Muxtar İMANOV, *akademik*

Cəmilə Çiçək. Əyyub və Sənəm dastanı.

Bakı, "Milli Zəka", 2015, 168 səh. Qrifli nəşr

"Əyyub və Sənəm dastanı" yazılı ədəbiyyatla folklorun qovşağında yaranan yeni folklor nümunələrindəndir. Dastanda gənclərin sevgi münasibətlərindən, onların bir-birinə inamından, etibar hissindən, həya, ar, əxlaq kimi mənəvi dəyərlərdən bəhs olunur. Eyni zamanda təmiz münasibətlərə yersiz valideyn müdaxiləsinin necə bir faciəyə yol açması da diqqətə çatdırılır.

© "Milli Zəka"

ISBN 978-9952-826-23-4

© Cəmilə Çiçək

E-mail:c.cicek@mail.ru

Füzuli BAYAT

*Filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor*

Ön Söz

Azərbaycan aşığı ədəbiyyatının ən böyük janrlarından biri olan eşq dastanlarımız toplanıb yazıya keçirilərkən bir çox təhriflərə məruz qalmış, buna baxmayaraq, mətnin əsas informasiya kodu qorunub saxlanmışdır. Dil, üslub və qismən də məzmun baxımından dəyişdirilməklə folklorun bu janrı, digərləri kimi, redak-

təyə məruz qalmış, bununla da toplama və nəşr üzərində "düzəltmə işi" sovet folklor elminin, özəlliklə də Azərbaycan folklorşünaslığının başlıca prinsipinə çevrilmişdir. Buna baxmayaraq, insafən demək lazımdır ki, sovet dövründə toplama və nəşr işi kifayət qədər intensiv xarakter almışdı.

Müstəqillikdən sonra da toplama işi davam etdirilmiş, dastanların müstəqil, həm İran Azərbaycanından, həm də Gürcüstandan toplanması nəticəsində yeni motivlər, süjetlər, das-

tan variantları ortaya çıxmışdır. Çap olunan və çap olunmayıb arxivdə toplanan materialların təsnifatından da anlaşıldığına görə, eşq dastanları sayca çox, məzmunca zəngin və üslubca rəngarəngdir.

Dastan araşdırmaları folklor elminin son nailiyyətləri, yeni metodlar baxımından incələnməsə də, ən azından klassik tədqiqat işinin kifayət qədər olduğunu demək lazımdır. Ancaq bu təsviri və təhlili araşdırmalar eşq dastanlarının söyləyici-dinləyici baxımından gözdən keçirilməsi-

ni, dastanın funksiyasının, strukturu-
nun tədqiqini, dastan-tarix problemini
arxa plana keçirməz, əksinə, bütün
bu ön hazırlıqlar dastanlarımızın,
ümmən də folklorumuzun yeni təd-
qiqat metodları ilə öyrənilməsini va-
cib edər.

Bir daha söyləmək lazımdırsa,
sovet dövründə folklorun toplanması
və nəşri bütünlükdə mətnə əl gəzdir-
məklə xarakterizə edilir. Bununla bə-
rabər folklor adına qondarma nağıl,
əfsanə, rəvayət, aşiq şeiri, atalar sö-
zü, dastan tərtib edildiyi də bilinmək-

dədir. Dünya humanitar elmində fakelor adlanan və mənim də bir yazımda xarakterik cəhətləri göstərilən bu hadisə Azərbaycan folklor elmində daha çox yayılmışdır. Hər halda xarakterinə görə fakelor hadisəsi bir neçə istiqamətdə özünü göstərir. Belə ki:

1. Romantik millətçilik əhval-ruhiyyəsini qaldırmaq üçün xalq arasında epizodik şəkildə yaşayan motivlərin, şeir parçalarının, əhvalatların bir yerə gətirilib süni şəkildə qurulması ilə yaranan folklor mətnləri və

2. Mövcud ideologiyaya xidmət etmək məqsədilə süni şəkildə yaranan, motivi və hadisələri xalq arasında olmayan və ya qismən olan mövzuların dəyişdirilməsi yolu ilə düzəldilən mətnlər.

Sovetlərin vaxtında buna misal kimi süni şəkildə və sifarişlə yaradılan əfsanələri, qaçaq dastanlarını, şeir parçalarını, hətta mifoloji mətnləri göstərmək mümkündür. Fakelər hadisəsinin birincisini hər nə qədər təhrif, sünilik olsa da, mütərəqqi iş kimi qiymətləndirmək mümkündür.

Çünkü burada milli oyanışa, milli özünüdərəkə, milli mübarizəyə səsləniş olduğu üçün məqsəd alidir, müqəddəsdir. İkincisi siyasi rejimin, mövcud ideologiyanın təbliğatçısına çevrilməklə milli olanları təhrif etmək, saxtalaşdırmaqdır.

Bəlli bir zamanda xüsusən də sonuncu fakelər hadisəsi tənqid edilmiş, folkloru saxtalaşdıranlar tənqid atəşinə tutulmuşdur. Müstəqillikdən sonra aşiq ədəbiyyatının bir az dəyişməsi, bir az ideologiyadan uzaqlaşması baş verdisə də, artıq klassik aşiq

ənənəsi qırıldığı, dastanların böyük əksəriyyətinin icra ortamından çıxdığı müşahidə edildi. Tədqiqatçılar da yeni dastanlar yazmaq cəhdi ilə klassik dastanları yeni ifada diktofona yazıb nəşr etmək yolunu tutdular. Bəziləri isə fakeloru yeni istiqamətdə irəlilətmək üçün aşığı repertuarında dastan kimi icra edilməyən, bəzən də yazılı dastan nümunələrini folklorun prinsipləri əsasında yenidən yazdılar. C.Çiçək də aşığı şeirləri əsasında dastan yaradan "toplayıcı"lardandır. Daha öncə də o, "Aşığı Şəmşir və Sə-

məd Vurğun" dastanını iki sənətkarın məktublaşmalarına və şeirlərinə dayanaraq tərtib etmişdi. İdeologiyaya, süni siyasi havaya qulluq etmədiyi üçün bu dastanı və haqqında söhbət açacağımız "Əyyub və Sənəm" dastanını mütərəqqi hadisə kimi qəbul etmək olar.

"Əyyub və Sənəm" dastanı el şairi adı ilə tanınan Əyyub Cabbarovun şeirləri əsasında tərtib edilmişdir. Eşq dastanının strukturu üzərində işlənərək tərtib edilən bu dastan "Dirili Qurbani", "Əsli–Kərəm" dastan-

ları kimi nakam eşqə həsr edilmişdir. Bir az da avtobioqrafik səciyyə daşıyan bu dastanın şeirləri, deyişmələri şair Əyyub Cabbarova aiddirsə, dastanın yurd yeri dediyimiz nəsr qismi tərtibçi Cəmilə Çiçəyə məxsusdur. Nakam eşqin səbəbkarı, klassik dastanlarımızdan fərqli olaraq, nə milli, nə dini, nə də sosial fərqdır. "Əyyub və Sənəm" dastanının qəhrəmanlarının nakam eşqinə ailə səbəbkardır və dastanda bu, müasir həyatla səsləşir, bugünün problemləri baxımından dəyər qazanır. Ana gələcək kürəkənin

boyunu-buxununu, duruşunu, yerişini bəyənmir və qızını qonşunun oğluna qaçırtdırmaqla ölümünə səbəb olur.

Qız qaçıрмаq kimi qədim adətin ritual-mifoloji kökü ölüb-dirilmə, yənidən həyata qayıtma, yeni status qazanma olsa da, dastanda bu, müasirliklə bağlanmış, gerilik kimi qələmə verilmişdir. Qızı zorla, istəmədiyi bir adama qaçırtdırmaqla ölümünə bais olma (intihar edərək özünü çaya atmaq) bu mənfi tendensiyanın oxucuda ikrah hissi oyandırmasına səbəb olur. Beləliklə, əski mifoloji motiv

yeni məzmunlu vaxtı keçmiş adətə dönüşmüş, ciddi səbəblər üzündən yaranan nakam məhəbbət çox kiçik bir məsələyə bağlanmışdır. Ancaq hər nə olursa-olsun, bir fakelər hadisəsi olan bu eşq dastanı müasirliklə səsləşdiyi, dastan yaradıcılığımızın süni də olsa yaşadılmasına xidmət etdiyi üçün qiymətlidir.

"ƏYYUB VƏ SƏNƏM"

Ustadlar ustadnaməni bütün dastanlarda deyiblər. Biz də deyək:

Dada çağırmaqdan qabardı dillər,
Dindar "Allah" dedi hər dolaşanda.
Suyun artır, dənin azalt, daban ver,
Daşı hərləyərmə pər dolaşanda?

Tərsinə dönəndə çərxi-ruzigar,
Qoldan qüvvə gedər, əldən ixtiyar.
Ağzın atıb öz canını dağıdar
Dizləri zəncirli nər dolaşanda.

Gəzdim ölkələri, gördüm az insan,
Min əməl toxudu şeyidbaz insan.

Nəfsinə "sus" deyər, qudurmaz insan
Əlində ixtiyar, zər dolaşanda.

Əyyub, danış dərdi, bilim, yaxşıdı,
Dünya vətən olsa, elim yaxşıdı.
Yaman addan yaman ölüm yaxşıdı,
Kamal səfil düşüb sər dolaşanda.

Ustadlar istəməyib incisinin təkisi
olsun. Biz də deyək, iki olsun.

Bəxtin oxu daşa dəydi, neylərəm indən belə?
Öz əlimlə öz bağrımı teylərəm indən belə!
Mənim kimi dərqli görsəm, əylərəm indən belə,

Dərdlilərə danışmaram, dərdi artar onların,
Dağa-daşa həmdəm olub söylərəm indən belə!

Dağların da dağ dərdi var, yazıq canım, çıx dağa,
Çarə yoxdu, ara, axtar, bir dalda tap qalmağa,
Öz başını öz əlinlə ver özünə sadağa.
Yaratmışan, yaranmışam, günahım nədir, Allah?
Ömür tamam olanacan göynərəm indən belə!

Nə yaman günə qalmışam, zəhmət boş, üzüm qara,
Gecə-gündüz səsim düşər sal qayalı dağlara.
Əyyubu kim soraqlaya, kim tapa, kim apara?!
Ümid yoxdu, güman yoxdu, can taqətsiz, yol yoxuş,
Bu çöllərdə yol axtarıb döynərəm indən belə!

Ustadlar çalışıb ki, ustadnaməni
iki də yox, üç desinlər, biz də deyək,
üç olsun, söz ocağımıza sacayağı güc
olsun.

Sazın dastanı var, tarın muğamı,
Muğamın qəhrini sim sarı çəkər.
Allah özü naşılardan saxlasın,
Naşının əlində sim sarı çəkər.

Qürbət mənə çox dərd verdi, az aldı,
Qərib üçün səhər danı az aldı.
El arxası, elin oğlu azaldı,
Oğul var ağrısın simsarı çəkər.

Kamalım yerində, qəlbim saz olsa,
O qədər yanmaram ömrüm az olsa.
Harda tar dillənsə, harda saz olsa,
Əyyubu özünə sim sarı çəkər.

Hə, əzizlərim, sizə hardan deyim,
kimdən xəbər verim, Kəlbəcərin
Məmmədsəfi kəndində İmran adlı bir
kişidən. İmran kişi yaşadığı kənddə
və ətraflarda öz dövrünün hörmətli-
izzətli, sayılan-seçilən adamlarından
idi. O, böyük oğlunun adını Əyyub
qoymuşdu. Əyyub erkən yaşlarından
ədəb-ərkanı, məktəbdə yaxşı oxuma-

sı və şairlik istedadı ilə tay-tuşlarından seçilirdi. Oğlan 10-12 yaşlarına çatanda atası vəfat edir. Əyyub çətinliklə təhsil alır. Orta, sonra da ali məktəbi bitirir. Təhsilini başa vurandan sonra "İstisu" sanatoriyasında işə düzəlir. O, hər gün evdən çıxıb işinə gedirdi. Yaşadığı kəndlə İstisuyun arası piyada yoluyla 25-30 dəqiqəlik olardı. İstisudan keçən Tərtər çayı ilə Məmmədsəfi çayının arası ecazkar təbii gözəlliyi olan bir ərazi idi. Burada qayalardan süzülən buz kimi çoxsaylı bulaqlar var. Lalə, nərgiz,

qan bənövşə, qaymaqçiçəyi, neçə rəngə çalan ləçəkləri qırmızı, yaşıl, sarı, göy, qara, ağ kiçik xalları olan, o tərəflərdə gəlinçiçəyi adlanan güllər bir-birinə qarışır.

Burada çiçək növləri o qədər çoxdur ki, bir neçə dəqiqəyə yüzdən çox müxtəlif növ gözəl və ətirli çiçək yığıb toplamaq olar. Ulu Tanrı öz səxavətini bu yerlərdən əsirgəməmiş, qüdrət qələmini bura çalmışdı. Təbiət burada xüsusən yay aylarında daha məftunedici olur. Bir qayda olaraq, hər gün qız-gəlinlər buralara

kəklikotu, əvəlik, quzuqulağı, baldırğan yığmağa gəlirdi.

Belə isti yay günlərinin birində Əyyub İstisuya gedəndə iş stolunun üstünə qoymaq üçün bir dəstə çiçək toplayır. Yolu Sallanan deyilən bulaqdan düşür. Görür ki, bulağın üstündə İstisuya qonaq gələn bir neçə qız baldırğan, bulaqyarpızı yeyir. Qızlardan biri qaraqaş-qaragöz, dağının üstündə iri qara xalı olan qıza göz vurub, "Deyəsən, oğlan çiçəkləri sənə verəcək", - deyir. Əyyub da xallı qıza gözünü zilləyərək ürəyi dö-

yünə-döyünə, əlləri əsə-əsə "Buyurun", - söyləyib, həqiqətən çiçəkləri həmin qıza uzadır. Qız "Əmi, çox sağ olun", - deyib, çiçəkləri alır. Əyyub pərt, tutulmuş halda görək qıza nə deyir, biz deyək, siz şad olun:

Yığdığınızı bu yarpızın
Dadını bilmək olarmı?
Bu dodağı xallı qızın
Adını bilmək olarmı?

Qız:

Bir dəstə gül bir qız almır,
Tələsmə, oğlan, tələsmə!

Sizlərdə bu nə qaydadır?
Deyil ki talan, tələsmə!

Əyyub:

Şimşək kimi çaxışının,
Bulaq kimi axışının,
O sehrli baxışının
Odunu bilmək olarmı?

Qız:

Çiçək bitir qoxmaq üçün,
Göz yaranıb baxmaq üçün.
Sellər, sular axmaq üçün,
Qanına dolan, tələsmə!

Əyyub:

Sən Əyyubdan aralısan,
Hansı yerin maralısan?
Adın nədi, haralısan,
Zatını bilmək olarmı?

Qız:

Asan olmaz bu iş belə,
Sən Sənəmi tutma dilə.
Məndən cavab deyil hələ,
Qoy qalsın qalan, tələsmə!

Söz tamam olur. Əyyub qızlardan
öyrənir ki, onlar aran ellərindən İsti-

suya gəliblər. Bir neçə gündən sonra Qaraarxac yaylağındakı obalarına gedəcəklər. O, iş yerinə gəlir. Gecikməsinin səbəbini soruşurlar. Alır görək suala şeirlə necə cavab verir:

Əziz qardaş, adım çıxdı yadımdan,
Dəlidağda elə gördüm Sənəmi!
Bir göz vurdum, toxunmadı nişana,
Dedi: Yeri, qocalmısan sən, əmi!

Aran gözəlisən, dağlar qarısan,
"Hansı bəxtəvərin vəfadarısan?"
Dedim: gözəllərin tacıdarısan,
Gülüb dedi: Dərdi qalıb sənəmi?

Dedim: A mürvətsiz, umacağım var.
Dedi: Kəsə danış, sözünü qurtar.
Dedim: Göz vurmuşam, özümə qaytar,
Dedi: Əyyub, gəl aldatma Sənəmi.

Həmin gündən Əyyub Sənəmi unuda bilmir. Başa düşür ki, qızın məhəbbəti qəlbinə od salıb. Gəncliyin alovlu duyğuları onu yandırıb-yaxır. Nəhayət, bir gün işə gedəndə Sallanan bulaqda çiçək yığan qızların arasında yenə Sənəmi görüb onların yanına gəlir. Ürəyi dəmirçi kürəsinə dönür. Salam verib yaxınlaşır, titrək

səslə görək bu dəfə nə deyir, tərəfindən
ərz eyləyək:

Dəlidağın yaxasında səhərlər,
Hara gözəlisən, a gül dərən qız?
Səni gördüm, halım oldu birtəhər,
Yaman qəməzəlisən, a gül dərən qız.

Sənəm:

Haralıyam, gül dərirəm, sənə nə?
Mənim yollarımda dolaşma, oğlan!
Dəlidağın ətəyində sən belə
Ağzına gələni danışma, oğlan!

Əyyub:

Gözəl çiçək sinəndədi, gəl seçim,
Canıyanmış, çıx yolumdan, qoy keçim.
İnanmırsan, ver əlini and içim,
Vallah, sevməlisən, a gül dərən qız.

Sənəm:

Özünü bu oda nə yandır, nə yax,
Sən deyəni nə dil bilsin, nə dodax.
Xəbərdar edirəm, düz gözümə bax,
Bundan artığına qarışma, oğlan!

Əyyub:

Əyyubam, gözəlsən, yoxdu günahım,
Qorxuram üstünə tökülsün ahım.

İncimə sözümdən, kərəmli şahım,
Bizə getməlisən, a gül dərən qız!

Sənəm:

Deyiblər ki, kişi olan mərd olar,
Bu gedişlə Sənəm sənə dərd olar.
Qorxağın qorxudan gözü dörd olar,
Boş yerə bu qədər çalışma, oğlan!

Əyyub yenidən Sənəmi dilə tut-
mağa çalışır:

- Gözəl qız, qorxum sənəin tərs-
liyindəndi. Görürsən ki, sənə olan
məhəbbətim dağların zirvələri qə-

dər uca, bulağın suyu kimi təmiz-
dir. Qulaq as, bir daha gör nə deyirəm:

Bilməz kimi davranırsan,
İstəyimi bilmirsənmi?
Haqdan səni diləyirəm,
Diləyimi bilmirsənmi?

Sənəm:

Sizin elin qonağıyam,
El qaydasın bilmirsənmi?
Mən də bir elin qızıyam,
El sövdasın bilmirsənmi?

Əyyub:

Göydən gəlmiş bir mələksən,
Gözəllikdə görənəksən.

Axı mənə sən gərəksən,
Gərəyimi bilmirsənmi?

Sənəm:

Bir ibrət al öz eybindən,
Gör nə deyər gəlib-gedən?
Elçi gedib, qız evindən
Qız almasın bilmirsənmi?

Əyyub:

İstəyimə külək demə,
"Əyyub, məndən əl çək" demə.

Bu sevgimə "kələk" demə,
Ürəyimi bilmirsənmi?

Sənəm:

Mənə nağıl varaqılama,
Uşaq bilib daraqlama.
Burda Sənəm soraqlama,
Qadağasın bilmirsənmi?

Söz tamama yetir. Sənəm Əyyubdan təəccüblə soruşur:

O gün nə üçün çiçəkləri heç kəsə yox, mənə verdiniz?

Əyyub cavab verir:

- Sənəm xanım, həyat qəribəliklərlə doludur. Kiçik işlərdən böyük hadisələr yarana bilər. Bu çiçək əhvalatı da qoy gələcəyə bir təməl olsun.

Sənəm yenidən soruşur:

- Siz sualıma niyə cavab vermədiniz?

Əyyub deyir:

- Xahiş edirəm, cavabımdan heç kəs inciməsin, qızların içində gözüm səni tutdu, ilk baxışdan könlümə sən yatdın.

Sənəm deyir:

- Xoşunuza gələn hər qızla belə danışırırsınız?

Əyyub cavab verir:

- Xeyr. Sən sadəcə xoşma gəlmədin, günəşin şəfəqləri kimi süzülüb könlümə, ruhuma hopdun. İcazə ver davamını şeirlə izah eləyim:

Əyyub:

Sən gözəlsən, mən heyranın, gəl görək
Hansımızın işi günaha qalıb?

Könülə güc yoxdu, qərar sənindi,
Nə hakimə qalıb, nə şaha qalıb.

Sənəm:

Məni dilə tutma, eldən ayıbdı,
Yoldan azanlara cinayət qalıb.
Atalar "namusu qoruyun" deyib,
Deyilən zamandan bu adət qalıb.

Əyyub:

Tutmusan yolumu, hər keçidimi,
Seçim gözəllərin öz seçimidi.
Sənin sevilməyin suiçimidi,
Mənim sevilməyim Allaha qalıb.

Sənəm:

Sən nə qarşıma çıx, nə məni axtar,
Bir gəliş gələrəm, qiyamət qopar.

Sevə bilsən, səni sevən tapılar,
Qismətindən qaçan xəcalət qalıb.

Əyyub:

Sözlərlə sözlərdə sözdən söz əkdim,
Sözlərlə söz donlu şəklini çəkdim.
Hər nə bilirdimsə, doğrayıb tökdüm,
Söylə, demədiyim nə daha qalıb?

Sənəm:

Söz seçərkən öz dilindən əzəl seç,
Haqqın olsun, haqq yoluna düzəl, seç.
Mən qonağam, öz elindən gözəl seç,
Eldən öz qızına ləyaqət qalıb.

Əyyub:

Bulandırdım sənin könül çeşməni,
Bundan belə yaxın qoymaz heç məni.
Məhəbbətin nifrət adlı düşməni
Əyyubun yolunda əjdaha qalıb.

Sənəm:

Belə sözdən mənim qanım qaralmaz,
Bilirsən ki, hər budaqda bar olmaz.
Əjdahadan Sənəm bağı yarılmaz,
Məndən sənə belə şikayət qalıb.

Söz tamama yetdi. Əyyub dedi:

- Sənəm xanım, daşı ətəyindən

tök, bil və agah ol, səni dünyalar qədər sevirəm, razılıq ver, elçi göndərim.

Sənəm də artıq bu neçə gündə özündən ixtiyarsız Əyyuba bənd olmuşdu, könlünün quluydu. Odur ki, elçi göndərilməsinə razılıq verir, amma şərt qoyur ki, elçilik yaylaqda yox, aranda - ata-baba yurdunda – Biləsuvar da olsun.

Əyyub çox sevinir, qızı bağrına basmaq istəyir, Sənəm imkan vermir və onun bu hərəkətindən inciyir. Əyyub onun könlünü almaq üçün çox yalvar-yaxar eləyir, Sənəm az eşidir.

Aşıqinin üzünə baxmır ki, baxmır. İş-
ləri korladığını handan-hana anlayan
Əyyubun əli yerdən-göydən üzülür.
Əlacı kəsilir. Ümid yenə şeirə qalır:

Əyyub:

Gözəlliyin karıxdırdı, karıxdım,
Kim mənim yerimdə karıxmazdı ki?
Baxışımız qarışdı bir-birinə,
Kim dözə bilərdi, darıxmazdı ki?

Sənəm:

Qurban olum, əluzunluq eləmə,
Bilirsən ki, elin el adəti var.

Atamın, anamın haqqı boynumda,
Qarşıda Allahın qiyaməti var.

Əyyub:

Yerdə çiçəkləri əkəndə çəkib,
Səni qızılgülə bükəndə çəkib,
Allah gözəlliyi çəkəndə çəkib,
Sənin gözəlliyin danılmazdı ki!

Sənəm:

Əlin dəydi, canım elə ürpəndi,
Elə bildim, yer yerindən tərpəndi.
Şahidimiz bu bulaqdı, çəməndi,
Hər kəsin paklığa ibadəti var.

Əyyub:

Kimə könül versən, onun nə dərdi,
Ülfətin də gözəlliyin qədərdi.

Baxışın həddimə qadağa verdi,
Dilim bir ayrı söz danışmazdı ki...

Sənəm:

Sən elçini göndər, budur doğrusu,
Görək nə deyəcək bəxtin qurğusu.

Bağışla, məlumdu qızın qorxusu,
Kişidə bir kişi dəyanəti var.

Əyyub:

Əyyubu bu qədər get-gələ salma,
Eşqin laylasından kənarda qalma.

Barı insaf eylə, daşürək olma,
Dilin bir "hə" desə, qan olmazdı ki!

Sənəm:

Yola nərdivan var, çöl bazarı var,
Misin mis bazarı, ləl bazarı var,
Könül bazarı var, mal bazarı var,
Sənəmin Əyyuba məsləhəti var.

Söz tamama yetir. Onlar sonrakı günlərdə də burada bir neçə dəfə qarşılaşırlar. Bir gün Sənəm oğlana sabah Qaraarxaca gedəcəyini deyir. Əyyub həmin gün onu yola salmağa izin verməsini xahiş edir. Qız razılaşır.

Vidalaşarkən Əyyub yolda yığdığı çiçəkləri sevgilisinə verəndə "Arasında məktub var" deyir. Sənəm çiçəkləri qoxlayıb sağollaşır və yarasıqlı qəmər atın yəhərinə qalxır. Baxışlar yenidən qarşılaşır. Əyyub pərişan halda başını tərpətməklə razılığını bildirir.

At minməkdə məharətli olan Sənəm Qəmərin qantarğasını tərpədir. At sahibinin istəyini duyub, yerindən quş kimi sıçrayaraq, irəli cumur. İstisuyun qarşı tərəfindəki Sallanan buğa çatanda Sənəm cilovu çəkir,

qanrılıb çiyni üstdən Əyyuba sarı
boylanır. Görür, Əyyub hələ də mə-
lul-məlul dayanıb onun dalınca baxır.
Atın üstündən əl eləyir, Əyyub da
əlini yelləməklə cavab verir.

Sənəm yaylağa çatanda elə atın
belindəcə xəlvətə çəkilir, məktubu
açıb oxumağa başlayır. Əyyub belə
yazmışdı:

Sən də mənim kimi yaşatmısanmı
Pıçıltıda can, başına dolanım?!
Gündə bircə saat qayğımı sən çək,
Qalan vaxtı mən başına dolanım!

Qız sevgilisi ilə üz-üzə danışmış
kimi məktubu oxuduqca hər bənddən
sonra cavab bəndini də pıçıldayır:

Çiçək verdin, "əmi" dedim, incidin,
Oldu belə hal, başına dolanım.
Ölçüb-biçib cavabımı deyirəm,
Elçi göndər, al, başına dolanım.

Əyyub:

Əllərimi əllərindən üzürəm,
Çiçəkləri tellərinə düzmürəm,
Yaxınlıqda həsrətinə dözmürəm,
Uzaqlaşma sən, başına dolanım!

Sənəm:

Adımı, yerimi-yurdumu bildin,
Bu görüş yerinə bir də gəl dedin.
Sallanan bulaqda yarpız istədin,
Səni çəkdi xal, başına dolanım.

Əyyub:

Adım da bağlandı sənə adına,
Yad oldummu yaddaşına-yadına?!
Can evimdə bu can tapan oduna
Əyyub kimi yan, başına dolanım!

Sənəm:

Baxta şükür, Yaradanın baxtıdı,
Qurduğun taxt Sənəminin taxtıdı.

Sizin bu dağların yaylaq vaxtıdı,
Gəl qonağım ol, başına dolanım.

Sənəm obaya çatıb atdan düşdü.
Qonşu çadırdan çıxan kişi atın yəhərini alıb, otlığa buraxdı. Sənəm öz alaçığına girib, gizlicə Əyyuba məktub yazdı. Etiraf etdi ki, ona ürək qızdırır və yolunu gözləyəcək. Bilirdi ki, aran rayonlarından gəlib-qayıdan yük maşınları "İstisu" kurortuna buraxılmasa da, Əyyubun yaşadığı Məmmədsəfi kəndindən keçir. Sənəm saçından bir tel qoparıb məktu-

bun arasına qoyaraq, ağzını bağlayır.
Fürsət tapıb, obanın yaxınlığından
keçən yola çıxır. Görür zümzümə
eləyə-eləyə bir atlı gəlir.

Dağların füsunkar gözəlliyi bu
yol adamını coşdurmuşdu. O, mələ-
hətli səslə astadan oxuyurdu:

Gecə keçir, yuxum ərşə çəkilib,
Ya Rəbb, bu əzabı verən bilirmi?
Qəlbim od içində qovrulub yanır,
O insafsız bunu, görən, bilirmi?

Ömür birdi, arzu sansız, ay Allah,
Məhəbbətin yolu sonsuz, ay Allah,

Yaşaya bilmirəm onsuz, ay Allah,
Məni bu yollarda yoran bilirmi?

Qız pıçıltıyla öz-özünə deyir:

- Ciyəri yanmış necə də gözəl
yazıb! Görəsən, kimin şeiridir?

Atlı həzin səslə öz aləmində da-
vam eləyir:

Əyyub nə bilsin ki, nələr var öndə?
Divanədi görməyən də, görən də.
Könlümün mülkünü yüz dəfə gündə
Uçuran bilirmi, hörən bilirmi?

Əyyub adını eşidən Sənəm diksinir, elə bil yuxudan ayılır və atlının qabağını kəsir.

- Qardaş, bağışlayın, oxuduğunuz bu qoşmanı hansı Əyyub yazıb? Maşallah, səsiniz də pis deyil.

- Xanım, Əyyub mənim kəndçim və yaxın qohumumdur. Kəlbəcərin Məmmədsəfi kəndindən, onun gözəl şairliyi var, "İstisu"da işləyir.

Sənəm sanki göydə axtardığını yerdə tapmışdı. Qeyri-ixtiyari sevinc içində iki addım da atlıya yaxınlaşıb deyir:

- Qardaş, xahiş edirəm, bu məktubu Əyyuba çatdırın. Deyin ki, gündən sonra obamızda toyumuz var, o da gəlsin.

Atlı xəbər alır:

- Siz Əyyubu tanıyırsınız? Adınız nədir?

Qız cavab verir:

- Bəli, qardaş, tanıyıram, adım Sənəmdi. Sizi çox saxladım, bağışlayın, sizə yaxşı yol.

Oğlan ata qamçı göstərir, at götürülür.

Hə əzizlərim, yolçu yol getməkdə, qız obaya qayıtmaqda olsun, indi

görək yarından ayrılan aşiqin halı necə oldu.

Əyyub evlərinə gələndə toran düşmüşdü. Başını qatmaq üçün rəfdən Səməd Vurğunun seçilmiş əsərlərini götürdü. Açarkən təsadüfən Aşıq Şəmşirlə deyişmə səhifəsi qarşısına çıxdı. Deyişməni təzəcə oxuyub qurtarmışdı ki, at ayaqlarının tap-pılıtısını eşidib qapıya çıxdı. Gələn qohumu Kamil idi. Kamil düşüb atı bağladı və dedi:

- Mənə nə verərsən sənə yaxşı bir hədiyyə versəm?

Əyyub maraqla Kamilin üzünə baxdı və evə keçdilər. Əyyub yalvarıcı nəzərlərlə gözlərini Kamilin ağzına dikərək dedi:

- İndi deynən görək hədiyyən nədən ibarətdir?

- Muştuluq verməsən, deməyəcəyəm.

- Ay Kamil, muştuluğu xəbərin dəyərinə görə müəyyənləşdirirlər, bir de görək nə olub?

Kamil qoltuq cibindən məktubu çıxarıb Əyyuba uzadaraq "Sənəmdəndir" dedi.

Elə bil Əyyubu ildırım vurdu.

Bir anda fikirləşdi ki, görəsən, qız onun evlənmə təklifinə nə cavab verib? Əyyubun tutulduğunu görən Kamil dedi:

- Sevinmək əvəzinə niyə bu hala düşdün?

Əyyub dedi:

- Səbəbi məktubun içindədir. Görəsən, Sənəm təklifimə hansı cavabı verəcək?

Əyyub məktubu açanda arasında qatlanmış iri bir lalə ləçəyi gördü, əhəmiyyət verməyib mizin üstünə

qoyub, məktubu oxudu və qəfil çevrilərək Kamili qucaqlayıb öpdü. Sonra gedib özünün geyilməmiş bir dəst kostyumunu və qatı açılmamış bahalı bir köynək gətirib, "Sağlığına qismət" deyərək onun qarşısına qoydu.

Kamil:

- Sağ ol, köynək bəsimdi, - deyərək dəsti qaytardı.

Əyyub məktubu təzədən oxudu.

Kamil dedi:

- Zalım qızı çox gözəldi, dodağındakı xalı da ona çox yaraşır. Sənə lalə göndərməkdə məqsədi lalənin

qara xalını öz xalına bənzətməsidir.

Əyyub:

- Bağrı qan lalə ilə bağlı məhəbbət aləmində bir-birindən mənalı çoxlu söyləmələr var, - deyərək gülün ləçəyini açanda "Aman Allah" deyib qışqırdı. Sonra Sənəmin telini Kamilə göstərdi.

Səhərisi gün Əyyub iş masasının üstündə toy dəvətnaməsi olduğunu gördü. Dostu Məmməd kişi onu Qaraxac yaylağına nəvəsinin toy məclisinə dəvət edirdi. Bundan əlavə, Kamil də Sənəmin toy təklifini ona de-

mişdi. Əyyub sevindi, çünki toyda Sənəmi görəcəyinə əmin idi. Deyilən vaxt beş nəfərlə Qaraarxaca yola düşdü. Onlar gələndə artıq toy başlanmışdı. Toyun aşığıları Aşıq Şəmşirin şagirdi Aşıq Xalıqverdi Həmidoğlunun dəstəsi idi. Qonaqlara mağarda yer elədilər, şıdırğı oyun gedirdi. Oyunçular meydandan çıxan kimi masabəyi növbəti oyunçuları çağırırdı. Bunlar Reyhan xanımla qızı Sənəm idi. Oyun havası çalındı. Anası ilə oynayan Sənəm oyun havasına uyğun elə gözəl oynayırdı ki, çalğıçılar qızın oyunun-

dan həzz alaraq havanı çox şövqlə çaldılar. Bu zaman Aşıq Xalıqverdi oyun havasına uyğun "Olaydı" rədifli bir qoşma oxumağa başladı:

Sənsiz yaman darıxıram bu gecə,
Yenə sən olaydın, çəmən olaydı.
Birləşəydi ömrümdəki gecələr,
Bir az uzanaydı, sənnən olaydı.

Allah verən gözəl paydı gözəllik,
Ömür yolda, sən sehrli, mən ləlik.
Yola gəl, mənim ol sən birdəfəlik,
Bu yolda nə duman, nə çən olaydı.

Beləcə dolanaq: bir Əyyub, bir sən,
Bir nəğməli bulaq, bir yaşıl çəmən.
Bir mənim əllərim, bir sənin sinən,
Nə bir gələn, nə bir gedən olaydı.

Məclisdəkilərdən kimsə "Nənəm
sənə qurban, ay Əyyub!" deyə ucadan
qışqırdı. Masabəyi səs gələn tərəfə
dönərək narazı halda başını tərpətdi
və: "Xahiş edirəm səs salmayın", -
dedi. Oyun tamamlandı. Reyhan xa-
nımla Sənəm keçib öz yerlərində əy-
ləşdilər. Reyhan xanım gördü ki, qızı
İstisudan gələn qonaqlara çox baxır.

Məclisdəkilərdən bir neçə nəfər aparıcıdan xahiş etdi ki, aşiq yenə Əyyubdan oxusun. Aşiq sazını oxuyacağı havaya uyğun kökləyib, görək bu dəfə Əyyubun hansı şeirini oxudu, biz deyək, könlünüz şad olsun:

Bu gecə yuxuma düşmüşən yenə,
Başım havalandı, halım dəyişdi.
Açanda yaxanın düymələrini,
Canım gizildədi, əlim gicişdi.

Dolu dodaqların mənim olmuşdu,
Canda olan varın mənim olmuşdu;

Bütün ixtiyarın mənim olmuşdu,
Nə yaxşı gəlmişdin, - gözəl gəlişdi.

Dedim, getmə, Əyyub səni daldalar,
Gülüb dedin: -Anam bilər, qan salar.
Ömrüm-günüm olacaqdı olmalar,
Oyananda ürəyimə xal düşdü.

Söz tamama yetdi. Nişanlı bir oğ-
lan gileylənə-gileylənə dilləndi:

- Qız analarının belə insafsızlığı
canımızı boğazımıza yığıb.

Məclisdəkilər gülüşdü. Orta
yaşlı bir kişi yüksək səslə dedi ki, ay

oğul, analar düz edir. Analarımızın belə hərəkəti abır-ismətimizi qoruyur. Söhbətə başı qarışan Reyhan xanım qızına tərəf dönəndə aşkar gördü ki, Sənəmin bütün fikri-zikri qonaqlardadır. Ana hirslə qızının yanından bərk bir burmanc götürdü. Sənəm diksinib anasına baxdı və: "Nə olub?" deyə xəbər aldı. Ana qızının üzünə tərs-tərs baxıb, asta səslə: "Sənin canına dərd olub, özünü ələ al", - dedi. Sənəm suçunu başa düşüb dinmədi.

Şənlik öz ləzzətiylə, axarıyla davam edirdi. Axşam tərəfi məclisdə olan ağsaqqallar aşıqdan "Abbas və Gülgəz" dastanını söyləməyi xahiş etdilər. Aşıq ustadnamə ilə dastanı danışmağa başladı.

Toy dağıldıqdan sonra Reyhan xanım ilə Sənəm məclisdən çıxıb öz çadırlarına getdilər. Yorulduqları üçün hərə öz yatağına uzandı. Reyhan xanım hiss elədi ki, qızı yata bilmir. Odur ki, soruşdu:

- Qızım, yatmısanmı?

Sənəm cavab verdi:

- Bəli, ana, yatmışam.

Reyhan xanım dedi:

- Yox, Sənəm, yatmamısan, analayıq, dərđini mənə danış.

Sənəm qərara gəldi ki, vəziyyəti olduğu kimi anasına danışsın. Utana-utana sözə başladı:

- Ana, məni istəyirlər, onsuz da sənə deyəcəkdım. Sən də atamla danışarsan, məsləhət bilsəniz, elçi gözlər.

Reyhan xanım:

- Aaaz, yoxsa sevgilin İstisudan gələn qonaqlardan biridir? Gördüm

ki, onlara tərəf ağzı açıla qalmısan. Onlar beş nəfər idi. Üçü sənin tay-tuşun deyildi. Qalan iki nəfərin biri zənciyə oxşayır, o biri də arıq mütrüfün biri. Olmaya, elçini zənciyəoxşardan gözləyirsən?

Sənəm cavab verdi:

- Anacan, o, zənci deyil, yaxşı oğlandı, çox yaxşı oğlandı, ana.

Reyhan xanım dedi:

- Qızım, ağlını yığ başına, o mütrüf zənci sənin tayın deyil.

Sənəm bir az da zarafatyana cavab verdi:

- Ana, insanlıq qaralıqda, ağılıqda deyil, bir də axı, gözəl deyiblər: ağ ayranı itə, qara kişmişi cibə tökərlər. Dayımın canı haqqı, atamın canına and olsun ki, o, yaxşı oğlandı. Düzdür, qıza belə sözlər danışmaq yaraşmaz! Amma onu bütün varlığımla sevirəm. Atamla danış, gör nə deyir. Razi olmasanız, məni qaçırdı bilər.

Reyhan xanımın, elə bil, canına üşütmə düşdü, bərk narahat oldu. Fikirləşdi ki, qız qoşulub qaçar, el için-

də biabır olarlar. Ona görə bir qədər yumşalıb dedi:

- Nə deyirəm, özün bilərsən, arana qayıdanda atanla danışıb elçiliyə razılıq verərik. Gecə keçir, yorğanı çək başına, yat.

Bu sözü eşidən Sənəm qalxıb sevincək anasını möhkəm qucaqlayıb öpdü və görək ona nə dedi:

Sənə qurban olum, ana,
Yolumdan döndərmə məni.
Bağışla qismət Yazana,
Yolumdan döndərmə məni.

Reyhan xanım:

Getdiyin yol qorxuludu,
Bu yol sənin deyil, qızım.
Ölkə oğlanla doludu,
Bu yol sənin deyil, qızım.

Sənəm:

Ölərəm, yas saxlayarsan,
Ana, məni ağlayarsan.
Qara örpək bağlayarsan,
Yolumdan döndərmə məni.

Reyhan xanım:

Söz yığaram yığın-yığın,
Hədər gedər cavan çağın.

Anana gəlsin yazığın,
Bu yol sənin deyil, qızım.

Sənəm:

Xoş dinmişəm, üz vermişəm,
Sənəm yanan köz vermişəm.
Mən Əyyuba söz vermişəm,
Yolumdan döndərmə məni.

Reyhan xanım:

Dilə gələni qız deməz,
O sənin qədrini bilməz.
Reyhan səni pis istəməz,
Bu yol sənin deyil, qızım.

Əyyub səhər tezdən dörd gözlə
böyür-başına baxa-baxa bulaq üstə
gəlib əl-üzünə su vurdu. O bilirdi ki,
Sənəm səhəngini götürüb bulağa gə-
ləcək. Bir azdan gördü budur, sevgi-
lisi gəlir. Kürreyi-ərz başına fırlandı.
Qız bulağa çatanda götürdü görək di-
li tutar-tutmaz nə dedi və Sənəm ona
necə cavab verdi:

İstəsən gələrəm son nəfəsimdə,
Ölmərəm, dözümü yenə saxlaram.
Canımı verərəm, gərəyin olsa,
Gərək bilsən, həmənin günə saxlaram.

Sənəm:

Bilirəm ki, çiçəkləri sevirsən,
İlin hər fəslində çiçək saxlaram.
Nələr danışırısan, nələr deyirsən,
Sənə gül olaram, ləçək saxlaram.

Əyyub:

Haqq olanı Haqqın özü düz görür,
Vədə vaxtı ilqarına can verir.
Nəyim varsa, səninkidir birbəbir,
Elə bilmə özgəsinə saxlaram.

Sənəm:

Danışdım anama, qalmadı sənlik,
Söhbətimiz yaxşı keçdi bu günlük.

Dodağıma bal yığaram ömürlük,
Durub qulluğunda pətək saxlaram.

Əyyub:

Yolunda talandan-talan Əyyubu,
Arxanca min haray salan Əyyubu,
Dərdindən divanə olan Əyyubu
Heç kimə vermərəm, sənə saxlaram.

Sənəm:

Səninlə səslənən bir adım olsun,
Adın adım üstə imdadım olsun;
Qoy bizi Yaradan şahadım olsun,
Sənəmi Əyyuba mələk saxlaram.

Onlar gələcək həyatları barədə xeyli danışib ayrıldılar. Əyyub İstisuya qayıtdı. Aradan bir həftə keçdi. Sənəm Əyyuba məktub yazdı. Bildirdi ki, yaxın günlərdə arana köçəcəyik. Vaxtın varsa, gəl görüşək. Məktubu əmisi qızı Gövhərə verib, onu İstisuya yola saldı. Gövhər yolların damarını qırıb İstisuya çatıb Sənəmin məktubunu Əyyuba yetirdi. Əyyub axşam atlanıb Sənəmin görüşünə yollandı.

Aylı bir gecə idi. Təbiətin gözəlliyi, səmanın nuru, elə bil, onların görüşündən rıqqətə gəlmişdi. Çöl-

çəmən al-əlvan xalıya dönmüşdü. Görüş yeri bulağın yaxınlığındakı təpənin dalında idi. Gəncliyin çılğınlığı, Sənəmin gözəlliyi onu çaşdırdı. Əyyub heç özü də gözləmədiyi halda qızı qucaqlayıb öpmək istədi. Sənəm onu hirsli-hirsli sinəsindən geri itələdi. Getmək üçün ayağa qalxanda Əyyub yalvar-yaxar elədi ki, onu bağışlasın və aldı görək Sənəmi necə dilə tutub, könlünü almağa çalışdı:

Qəlbimə çatmadı aqlımın gücü,
Yolunda ömürlük bitim, barışaq.

Qızılgül sən, məhəbbətin diliynən
Şeyda bülbül kimi ötüm, barışaq.

Sənəmin sən bu məqamda özünü
naza çəkməyi tutdu. Əyyubu bir qədər incitməkdən zövq almaq həvəsini boğa bilməyib, aldı görək "günahkar" aşiqinin çarəsiz yalvarışlarına necə cavab verdi. Biz deyək, siz qulaq verin:

Düzəlmədin, dəlisən ki, dəlisən,
Yeri, daha sənən barışammaram.

Belə kobudluğu heç gözləməzdim,
Dayan, danış gendən, barışammaram.

Əyyub:

Sən özün ver cəzasını əlimin,
Başım çəkir bəlasını dilimin.
İnciyib küsdüyün dəli könlümün
Qarşında qanını töküm, barışaq.

Sənəm:

Bilirsən ki, istəyinə yolum yox,
İstəyirsən sənə qurban olum? - Yox!
Burda meyit ağlamağa halım yox,
Nə deyirsən, deynən, barışammaram.

Əyyub:

Güzəştin bu qədər çətindi yəni,
Qəbul eləmirsən Əyyub deyəni?!
Yanağından öpdüm, küsdürdüm səni,
İndi dodağından öpüm, barışaq.

Sənəm:

Tələsirsən, yaman kəshakəsindi,
Sən Sənəmdən umudunu kəs indi.
Məndən qaçırdığın hələ bəsindi,
Danışırsan küynən, barışammaram.

Sənəm Əyyubun yalvarışlarına
məhəl qoymadan, beləcə "küsülü"

halda evlərinə döndü. Əyyub korpeşman dostu Məmmədin alaçığına qayıtdı.

Sənəmin yaylaqdan küsülü getməsi Əyyubun canına vəlvələ salmışdı. Qorxurdu ki, qız fikrini birdən dəyişər. Bu səbəbdən özünə yer tapa bilmirdi. Qərara gəldi ki, Gövhəri çağırtdırıb könlünü alması üçün Sənəmin yanına göndərsin. Məmmədin qız nəvəsini Gövhərin dalınca göndərdi. Gövhər gəlib alaçığa girəndə Əyyub pərişan halını Sənəmə çatdırmaq üçün görək dedi:

Gövhər bacı, küsdürmüşəm Sənəmi,
Zəhmətim çək, minnətinə sən də get.
Qəlbinə dəymişəm, peşman olmuşam,
Günahkarın hörmətinə sən də get.

Sığınıb Allahın kəramətinə,
Anda ver şəninə, şərəfətinə,
Xələl gətirmişəm ləyaqətinə,
Müşkül işin zəhmətinə sən də get.

Elə bil başıma uçubdu dağlar,
Qəlbimdə dağların ağırlığı var.
Ona deynən: qanı qanla yumurlar,
Əyyub dözməz həsrətinə, sən də get.

Əlavə olaraq dedi ki, siz tay-tuşsunuz, çalış onu başa sal. Günahımdan keçsin, qəbahətimi bağışlasın. Gövhər söz verdi ki, Sənəmi yola gətirmək üçün əlindən gələni edəcək. Və, alaçıqdan çıxıb birbaşa Sənəmin yanına getdi...

Axşam tərəfi Gövhərlə Sənəm Məmmədgilə gəldilər. Sənəm küsünü atmışdı. Əyyub qızları qarşılayıb hər ikisinə razılıq elədi. Sevənlər bir-biriylə yenə ilqar-iman elədilər. Getmək vaxtı çatanda Əyyub əlini Sənə-

mə uzatdı, sevgilisi də ona əl verdi. O, Sənəmin üzünə baxdı və əlini hərarətlə öpdü. Qız bu dəfə heç nə demədi.

Gövhərlə də xudahafizləşib ayrıldılar. Şər qarışdığına görə Məmməd kişi Əyyubu buraxmadı, "Səhər tezdən gedərsən", - dedi. Təklif Əyyubun ürəyincə oldu. Düşündü ki, Sənəmi yenə görə bilər. Sübh tezdən durub Sənəmə məktub yazdı. Deyirdi ki, səndən ötrü dünyanın o başına da gedərəm. Məktub şeirlə qurtarırdı:

Hər zaman özüm özümü
Sevərəm səndən ötəri.
Yollarına çiçəkləri
Düzərəm səndən ötəri.

Saçlarıma saldın dəni,
Sən demədin mən deyəni.
Uzağa göndərmə məni,
Gələrəm səndən ötəri.

Çox demişəm, deyim yenə,
Qəlbim yatmır özgəsinə.
Dönərək sənə kölgənə,
Gedərəm səndən ötəri.

Bağlamısan gözümmü,
İtirmişəm özümümü?
Sınayıram dözümmü,
Bilərəm səndən ötəri.

Can bədəndən süzüləndə,
Karvan yola düzüləndə,
Əyyub səndən üzüləndə
Ölərəm səndən ötəri.

Məktubu Sənəmə çatdırmaq
üçün Gövhərə verdi və İstisuya yola
düşdü.

Gövhər Sənəmgilə gəldi. Reyhan xanımı başıqarışıq görüb məktubu Sənəmə çatdırdı. Qız onu qoynunda gizlətdi. Reyhan xanım gözaltı kağızı gördüsə də, üz vurmadı. O, qızının qoşulub qaça biləcəyindən qorxurdu. Sənəmə heç nə demədən səhər tezdən Bərdəyə yola düşəcək bir maşınla əlaqə saxladı. Sonra alaçığa qayıtdı. Qızını arxayın salmaq üçün sakit səsle, gülümsəyərək zarafatyna soruşdu:

- Qızım, məktubu, yəqin ki, sənin zəncin göndərib. Oxu görək nə yazır.

Sənəm ciddiyyətlə:

- Ana, nə məktub? Mənə məktub-zad gəlməyib, - deyə cavab verdi.

Reyhan xanım daha mülayim səslə:

- Qızım, biz ana-balayıq, sənin gələcək həyatına mən soyuqqanlı baxa bilmərəm. Atan mənə o qədər məktublar yazardı ki, oxuyanda gülməkdən uğunub gedərdim. Məktubu qoynundan çıxar, ya özün oxu, ya da ver oxuyum. Burada utanmalı heç nə yoxdu.

Sənəm utana-utana məktubu çıxarıb anasına verdi.

Əyyub Sənəmi dəlicəsinə, Məcnunsayağı sevdiyini və "Ötəri" rədifli gəraylısını yazmışdı. Reyhan xanım məktubu oxuyub əl çantasına qoydu. Sənəm gizlicə onu götürüb yenidən oxudu və yerinə qoydu.

Gecə yatağa girəndə Reyhan xanım qızına səhər tezdən gedəcəklərini bildirdi. Sənəm sarsıldı, "Ana, xəstəyəm, gəl bir-iki gün qalmaq, sonra gedək", - deyib yalvardı. Reyhan xanım qızına: "Yat dincəl, getməliyik!" - deyə qətiyyətlə bildirdi.

Qız anasını yuxuya verib, Əyyuba ay işığında onu gözləyəcəyini yazdı. Məktubda tapşırırdı ki, elçiliyi tezləşdirsin. Sənəmin göz yaşları sel kimi məktubun üstünə axırdı.

Səhər tezdən durub bulaq başında Gövhərlə görüşdü.

Dedi ki, bilirəm, məni görmək üçün Əyyub buraya gələcək, bu məktubu ona ver. Deynən ki, Sənəm dedi, ondan başqa heç kimə getməyəcəyəm. Ölsəm, qara torpağın, qalsam onunam.

Sənəmlə Gövhər öpüşüb ayrıldılar. Sənəm alaçığa gələndə anası artıq yır-yığış eləmişdi. Bir azdan məşin gəldi, yola düşdülər. Həmin gün Əyyub günorta vaxtı Sənəmgilin obasına gəldi. Gövhər onların getdiyini dedi və Sənəmin tapşırığını çatdırıb, məktubu verdi.

Bu ayrılıq Əyyubu mütəəssir eləmişdi. Nə edəcəyini bilmirdi. Çəşqınlıq içində obadan aralanıb bir daşın üstündə əyləşdi, məktubu oxudu. Orada gəraylısına cavab da vardı:

Ayrılıq ayırdı bizi,
Ağlaram səndən ötəri.
Yaratdığın məhəbbəti
Saxlaram səndən ötəri.

Qürbətə salma sözümü,
Pozular sözün düzümü.
Yolunda özüm özümü
Dağlaram səndən ötəri.

Fikirləşmə məndən yana,
Söz verirəm, inan ona.
Bu dünyayla da üsyana
Qalxaram səndən ötəri!

Bar-bəhərli bağlar kimi,
Gül-çiçəkli dağlar kimi,
Aşıb-daşan çaylar kimi
Çağlaram səndən ötəri.

Hər düşdükcə mən yadına,
Qızın eşqin öz oduna.
Sənəmi Əyyub adına
Bağlaram səndən ötəri.

Məktubda Sənəmin göz yaşlarının izləri açıq-aydın görünürdü. Bu ləkələr Əyyubu daha çox göynədirdi. Qız qətiyyətlə yazırdı ki, elçi göndər.

Əyyub yerindən durdu. Göylərə baxdı. Keyti dağının səmasında iki qartal süzürdü. Təklük onu darıxdırdı. Xəyalına qızlarla Sənəmin bulaqdan qayıtdığı gəldi. Bayaqqı daşın üstündə yenidən əyləşdi. Özünü qınadı, dağları-dərələri seyr elədi, qartallara baxdı. Səmada əməlli-başlı oynayır-dılar.

Sənəmin surəti gözlərinin qarşısına gəldi. Kövrəldi, qulağında yarı-nın səsi səsləndi. Götürdü görək Sənəmin yoxluğuna nə dedi:

Haray saldım bir sonanın dalınca,
Qulağımda səda verdi dağda adı.
Yalçın qayalarda sorağa düşdüm,
Sənəm yoxdu, ləpirləri dağdadı.

Gözümdə xəyalın, yar, andım, yandım,
Yamanca pozuldu, yar, andım, yandım.
Dərdini çəkməyə yarandım, yandım,
Damağımda fələk çəkən dağ dadı.

Yayı gəldin bizim dağda dağladın,
Göz önündə qoşa durdu dağla adın,
Əyyubu bəxti də, sən də dağladın,
Sən çəkən dağ fələk çəkən dağdadı.

Yerindən qalxıb Sənəm yaşadığı çadıra yenidən baxdı. Ağır kədər içərisində geri qayıtmaq üçün maşın yoluna çıxdı. Aciz-aciz Dəlidağa, Keyti dağına, Sultan-Heydər dağlarına baxdı. Sanki dağlardan kömək istəyirdi. Üzünü Dəlidağa tutub aldı görək nə dedi:

Görmürsünüz çətinliyə düşmüşəm,
Bəlkə də zəhmətim hədərdi, dağlar?!
Çox belə işlərə şahid oldunuz,
Deyin, necə çəkim bu dərdi, dağlar?

Güllərə baxıram, ləçək-ləçəkdi,
Bitirməkçün ana torpaq nə çəkdi?!
Sizin daş köksünüz çiçək-çiçəkdi,
Mənim köksümdəki kədərdir, dağlar!

O qızı kim gəzib, kim soraqlayıb?
Güzgüsün kim tutub, kim daraqlayıb?
Məni başdan-başa qəm qucaqlayıb,
Yollar belinizə kəmərdir, dağlar!

Pozuldu güzəran, dağıldı dəyəm,
Nə siz qıraqsınız, nə mən özgəyəm.
Uğurlar diləyin, yol üstündəyəm,
Siz verən məsləhət hünərdir, dağlar!

Elə qəfil getdi, yandırdı-yaxdı,
Dərdinə tabım yox, Yaradan haqdı.
Gedirəm, yetişdi ayrılıq vaxtı,
Əyyub Xan Kərəmdən betərdi, dağlar!

Dağlar Əyyuba cavab verməsə də, o, dağların əzəmətindən, qartalların səmadakı cəsarətindən sanki qüvvət aldı. Yol kənarına gəlib, İstisuya gedən bir maşına mindi. Tərtər çayına çatanda maşından düşdü. Tərtərin buz kimi dupduru suyunda əl-üzünü yudu. Xeyli yüngülləşib gümrahlaşdı. Fikirləşdi ki, görəsən, indi Sənəm

harada ola bilər? Özlüyündə götür-qoy elədi, ölçdü-biçdi, "Yəqin ki, hələ Bərdəyə çatmayıb" deyə fikirləşdi. Ayrılığın fərağı onu rahat buraxmır, üzürdü. Öz-özünə sanki Tərtər çayı ilə danışdı: "Ay Tərtər, daha iti ax, coş, çağla, özünü Sənəmə çatdır, yalvar-yaxar elə, qoy qayıtsın".

Nəhayət, görək Əyyub bu dəfə Tərtər çayına öz ərzi-halını necə çatdırdı:

Baş götürüb minnətinə gəlmişəm,
Dərdi olan dərqli tapar, ay Tərtər!

Daşlara çırpılıb parçalanırsan,
Bundan betər haray qopar, ay Tərtər!

Su olsan da, od alarsan odumdan,
Yaxşılığın çıxma bilməz yadımdan.
Bacardıqca tez ax, mənim adımdan
O gedənə salam apar, ay Tərtər!

Baxa-baxa Bərdəyəcən enginən,
Çata bilsən, su diliynən dinginən,
Qadan alım, sən ipəyə döngünən,
Yalvar-yapış, geri qaytar, ay Tərtər!

Bu gedişi bilməyənlər biləcək,
Kimi ağlayacaq, kimi güləcək.

Qayıtmasa, deynən, Əyyub gələcək,
Deyiblər ki, gözən tapar, ay Tərtər!

Ac olmasına baxmayaraq, meyli
heç nə istəmirdi, həsrətin acısı onu
doyuzdurmuşdu. Sallanan bulaqdan
keçən yola endi. Bulağa çatanda bu-
rada Sənəmə çiçək verməsi, qızın
"əmi" deməsi, gözəlliyi gözlərinin
qabağına gəldi. Bulağın axar-baxarlı
mənşərəsi, həzin nəğməli səsi, bir-
birinə qarışan çiçəklərin ətri Sənə-
min həsrətini daha da artırırdı. Öz-
özünə: "Kaş Sənəm burda olaydı", -

dedi. Özünü qınadı, Sənəmi qınadı.
Götürdü görək bu ilk görüş yerinə nə
dedi:

Bilmirəm ki, üzü dönmüş hardadı,
Gəlmədim qarğışla, ay görüş yeri.
Bəlkə üstümüzdə buludlardadı? -
Enəcək yağışla, ay görüş yeri.

Onun atəşinə yanmaqdi peşəm,
Yandırır, yanıram, oda dönmüşəm,
Gələn vaxtı qaça-qaça gəlmişəm,
Qayıdım, qarşıla, ay görüş yeri.

Sevən sevilərsə, onun nə dərdi?
Sevilməsə, ölümdən də betərdi.
Onsuz ömrüm əfsanədi, hədərdi,
Gəlməsəm, bağışla, ay görüş yeri.

Necə gözəl idi bu güllər dünən,
Əyyubu onlar da saldı gözündən.
Onun ozamankı ayaq iziynən
İzimi naxışla, ay görüş yeri.

Bulaqdan aralanıb kəndə gedən
yola çıxdı. Yolda fikirləşdi ki, gör-
sən, elçiləri göndərsəm, Sənəmin
ata-anası onlara nə cavab verəcək?

Razı olmasalar, işin sonu necə olacaq? Sənəm sözünün üstündə duracaq mı? Özünün ömür yollarında nələr olacaq?

Evə gəlib bir qədər dincəldikdən sonra elçilərlə Sənəmə göndərəcəyi məktubu belə tamamladı:

Neçə gündü səni görə bilmirəm,
Yarım olan yarı canım, necəsən?
Başına dolanmaq düşüb könlümə,
Açan gülüm, tər baharım, necəsən?

Ağ bir şamsan, kaş pərvanən olaydım,
Yana-yana səni fikrə salaydım.

Qollarının arasında qalaydım,
Qoynu cənnət bağça-barım, necəsən?

Sən olmayan vaxtı hayam, həşirəm,
Əyyubdan ayrılıb özgələşirəm.
Səni görməyəndə yetimləşirəm,
Pay umduğum xəznədarım, necəsən?

Səhərlər hamının üzünə xeyirə
açılsın. Səhər açıldı. Elçilər yola düş-
dülər. Məktubu Kamil götürmüşdü.
Onlar qız evinə çatanda gecədən xey-
li keçmişdi. Qonaqları Reyhan xanım
qarşıladı. Əri iş dalınca Bakıya get-

mişdi. Reyhan xanım elçiləri tanıyan kimi qaş-qabağını tökdü. Bir kəlmə ağızlarını açmamış dilləndi:

- Mənim sizə veriləsi qızım yoxdu. Necə gəlmisiniz, elə də çıxın gedin.

Elçilərdən yaşlı bir kişi dilləndi:

- Bacı, biz zorla qız almağa gəlməmişik, elçiyə zaval yoxdur, vermirsiniz, bu sizin öz işinizdi. Nəzərə alın ki, biz qonağıq.

Cavabı evin kişisindən gözləyirik, gedək, kişi gələndən sonra gələrik.

Elçilər çox yalvar-yaxar elədi ki, iki sevəni ayırmaq olmaz. Reyhan xanım Nuh dedi, peyğəmbər demədi. Hikkəli-hikkəli: "Kişinin də, mənim də son sözüümüzlə sizə dedim, söz gü-ləşdirməyin, vəssalam". Elçilər kor-peşman ayağa qalxdılar. Kəlbəcərə qayıtmaq üçün küçəyə çıxanda gecə yarından adlamışdı, bir oğlan uşağı xəlvəti elçilərdən birinə yanaşdı: "Bu məktubu Əyyuba verin, Sənəm yazıb", - dedi.

Elçilər qayıdıb vəziyyəti Əyyuba olduğu kimi nağıl elədilər. Söhbət-

dən əvvəl o, məktubu oxumuşdu. Ona görə də bu xəbər Əyyubu çox narahat etmədi. Sənəm yazırdı ki, yenə elçi göndər. "Yox" sözündən sonra mənə qaçırırsan. Bir neçə gündən sonra başqa adamlar ikinci dəfə qız evinə elçiliyə gəldilər. Onları qızın atası Həsən müəllim qarşılayıb evə dəvət etdi. Qonaqlar otağa keçib əyləşdilər. Bu arada Əyyubun məktubunu gətirən elçi fürsət tapıb onu Sənəmə verə bildi. Reyhan xanım heç bir söz danışmırdı. Söhbət açılanda Sənəmin atası dedi:

- Mənim cavabımı o gün Reyhan sizə deyib. Bu barədə danışmağa ehtiyac görmürəm.

Elçilər çay içmədən evdən çıxdılar və Kəlbəcərə qayıtmaq üçün yenidən yola düşdülər. Həmin gecə Sənəm öz otağında ağlaya-ağlaya Əyyubun məktubunu oxuyurdu:

Canan hüzuruna gedən məktubum,
Verərsən canımı canana məndən.
Məhəbbətin öz diliylə salam de,
Zülfünün görkəmi peşmana məndən.

Yollar uzaq düşdü, uzandı aram,
Getməyə-gəlməyə hələ naçaram.
Deynən, sənə sənsiz elə yanaram,
Alovlar yayılar hər yana məndən.

Demə əhdin-etibarın azaldı,
Özün bilmirsənmi halım nə haldı?
Məndən yaxşılara yaxşı nə qaldı,
İndi də nə qala yamana məndən?!

Məni yaman bilib, o yamanlasa,
Yaman olmaz yaman Haqdan olmasa.
Əyyub yada düşsə, anan danlasa,
Üzrxahlıq elə anana məndən.

Sənəm Əyyubun özü ilə danışmış
kimi ona belə bir cavab yazdı:

İstisudan gələn məktub yetişdi,
Canı da gətirdi canana səndən.
Salam dedi məhəbbətin diliylə,
Özü sənsiz qalan peşmana səndən.

Adınla bəzənib könlüm sarayı,
Yolunu gözlərəm baharı, yayı.
Kəlbəcərdə oda yanma havayı,
Gəliş gözləyirəm bu yana səndən.

Bülbül qondu gülə, fikrim dolandı,
Unutdum məktubu, can oda yandı.

Anam oxuyanda üzüm utandı,
Məndə belə qaldı nişana səndən.

Təkcə gəlsən, cüt qayıdıb gedərsən,
Mənə yaxşı ad qoymusan - Sənəm, sən.
Ha yalvarıb üzrxahlıq eləsən,
Tez gəl ki, gen düşər bu sona səndən.

Reyhan xanım qızına baş çək-
mək üçün onun otağına gəlmişdi.
Gözü yaşlı Sənəm yatmışdı, məktub
çarpayının qarşısında yerə düşmüşdü.
Məktubu götürüb öz otağına qayıtdı.
Əri ilə məktubu oxuyub, vəziyyət-

dən çıxmaq üçün məsləhət-məşvərət elədilər. Qərara gəldilər ki, qızı dükançı Əlinin oğlu Heydərə versinlər. Heydər in anası br neçə dəfə Reyhan xanıma demişdi ki, Həsən müəllimə məsələni bildir, elçi gələk. Həsən müəllim arvadına tapşırırdı ki, denən qızı istəyirlər, bu işi tezləşdirsinsinlər. Reyhan xanım Sənəmin otağına qayıtdı. Götürdüyü məktubu qızın çarpayısının qarşısına qoyub ərinin tapşırığını yerinə yetirməyə getdi.

Bunlar burada qalsın, indi görək Əyyubun başına nə gəldi. Sənəmdən

məktub almışdı. Qız məktubun sonunda yazırdı ki, gəl məni qaçır, məni başqasına verirlər. Məktub poçtla gəldiyindən aradan bir həftə keçmişdi. Əyyub iki dostu ilə Biləsuvara yola düşdü. Deyiblər ki, sən saydığını say, gör fələk nə sayır!

Reyhan xanım Əlinin evində Heydərə tədbir tökdü ki, etibar etdiyin dostlarından bir-iki nəfər bacınla götürüb qızı Bakıda yaşayan qohumlarından birinin evinə apar. Heç nədən narahat olma. Həmin gün deyilən vaxt Heydər Sənəmi zorla qaçır-

dı. Əyyubgil rayona gecə saat 11-də çatdılar. Tələbəlik dostu Ədalətin evinə düşdülər. O, gəlişinin səbəbini Ədalətə danışdı. Ədalət dedi ki, yol sizi yorub, yatıb dincəlin, səhər bacım Ceyran gedib Sənəmi evdən çıxarar. Siz də götürüb gedərsiniz. Bununla da iş qurtarar.

Səhər Ceyran Həsən müəllimin evindən bəd xəbərlə qayıtdı ki, bəs Sənəm qoşulub qaçıb. Bu xəbərdən, elə bil, Əyyubun bədənində qanı dondu. Bir müddət nə tərpənə, nə danışa bildi. Ədalət onu kürsüyə əyləş-

dirdi, su içirtirdi. Həkim gəldi. Xəstəni həkim əlində qoyaraq, görək Sənəmi necə qaçırtıdılar.

Heydər in dostu qızın ağzını əli ilə tutmuşdu. Maşın sürətlə hərəkət edir, Sənəm çırpınır, qurtulmaq üçün çapalayır. Xeyli yol getdikdən sonra o sakitləşdi, daha çığır-bağır eləmədi, əl-qol atmadı. Heydər deyirdi: "Bax belə, ağıllı ol. Səni süd gölündə saxlayacam, atam qızıla bükəcək, heç nədən əskiyin olmayacaq. Səni çiynimdə gəzdirəcəm". Heydər özünü öyə-öyə danışır, maşın Araz qıra-

ğı şütüyüdü. Heydər in bacısı Sənəm onu tərifləyirdi: "Ay Sənəm, qızların çoxunun gözü qardaşımdadır. Mən də sənə bacı olacam, səni çox istəyəcəm".

Maşın Araz çayının yaxın sahili ilə gedirdi. Sənəm qızın qulağına nə-sə pıçıldadı. Heydər in bacısı maşını saxlatdırdı. Maşından düşdülər. Sənəm qıza astadan nə-sə deyib kolların arxasına keçdi...

Xeyli vaxt keçdi, o gəlmədi. Qız qaçıranlar darıxdı. Heydər bacısına dedi:

- Bacı, bəlkə utanır, get gətir.

Qız kolluğa keçib Sənəmin özünü yox, paltarını görərək qışqırdı:

- Tez gəlin, Sənəm özünü çaya atıb.

Qız qaçıranlar sahil boyu orabura vurnuxur, Araz qıjıltı ilə axırdı. Hava işıqlanmaq üzrə idi. Sənəm məhəbbəti yolunda özünü çaya atıb həlak eləmişdi. Heydərgil onun meyitini çayın qırağı boyu axtarmaqda olsun, görək xəstə Əyyubun başına nələr gəldi.

Həkim xəstəyə lazım olan yardım göstərdi və dedi ki, yüngül sarsın-

tı keçirib, bir-iki saat dincəlməli idi. Həkim dərman verib getmək üçün ayağa durdu. Burada Əyyub həkimə görək nə dedi və həkim ona necə cavab verdi:

Həkim, bu dünyaya qaytarma məni,
Qəlbim viran olmuş şəhər kimidi.
Arzusu, istəyi ölmüş adamam,
Gümanı kəsilmiş gedər kimidi.

Həkim:

Soruşuram, danışmırsan dərdini,
Bizim əllərimiz şəfa kimidi.

İstəyirəm sağ-salamat olasan,
Zəhmət heç olanda cəfa kimidi.

Əyyub:

Özümün özümə yad gəlir səsim,
Sevdim, sevdiyimdən qəm oldu dəsim.
Vallah, yaşamağa yoxdu həvəsim,
Yaşasam, bu ömür zəhər kimidi.

Həkim:

Mətləb Verən mətləbini bitirsin,
Əngəl varsa, aralıqdan götürsün.
Allah səni sevdiyinə yetirsin,
Ona yalvarışım vəfa kimidi.

Əyyub:

Əyyub neylər belə yolu getmişə,
Nə deyəsən öz həddini ötmüşə?
Mən nə deyim bu ilqarı itmişə?
Sağlığım ölümdən betər kimidi.

Həkim:

Bu dərdi, əzabı üstünə tökmə,
Gözünü ilqarsız yoluna dikmə.
Gəl belə gözəlin həsrətin çəkmə,
Eşitsən həkimi, şəfa kimidi.

Söz tamama yetdi. Həkim məsələdən halı oldu. Vəfasız bir qız-

dan ötrü bu vəziyyətə düşməyi Əyyuba eyib saydı və əlavə məsləhətlər verib getdi. Əyyubla gələn dostu Kamil dedi ki, özünü üzmə, gəl çixaq bağçada bir qədər gəzək, sən də özünə gəlmisən, daha başqa yolumuz qalmadı. Gedək evimizə. Evlənərsən, fikrin dağılar. Onlar bağçaya çıxdılar. Bura çox gözəl idi. Kamil baxdı ki, Əyyub harasa diqqətlə baxır. Ondan soruşdu ki, nəyə baxırsan? Əyyub gülün budağında oturan sarı bülbülü ona göstərdi. Kamil dedi:

- Maraqlıdı, oxumur, necə də sakit oturub. Elə bil qəmlidi.

Əyyub dedi:

- Bülbül qonduğu gül ətirli qızılgülün yox, ətirsiz qızılgülün budağıdır. Məncə, quş öz qızılgülünün həsrətini çəkir. Qızılgül də çoxdan solub. Sən də mənə deyirsən ki, evlən.

Baxaq görək günahsız Sənəmi günahkar tutan Əyyub sarı bülbülə öz dərdini necə çatdırdı:

Bu qərib ölkədə bu səhər çağı,
Özündə itmisən, ay sarı bülbül.

Xumarlanıb qızılgülün köksündə
Vüsala yetmisən, ay sarı bülbül.

Qanı soyuq, baxışı daş, qar qızın,
Yaşıl yarpaq, budaqları barsızın,
Məni məndən alan o ilqarsızın
Yanından ötmüsən, ay sarı bülbül.

Bir qələmdi, bir Əyyubdu, bir varaq,
Nə məndən haray var, nə ondan soraq.
Bəlkə mənim kimi unudularaq,
Xəyala getmisən, ay sarı bülbül.

Söz tamam oldu. Qərara gəldilər
ki, bir azdan Kəlbəcərə yola düşsün-

lər. Odur ki, bağçadan Ədalətin evinə qayıtdılar. Qonaqlar çay içdikləri zaman Ceyran təlaşla içəri girib qaçırılan Sənəmin yolda özünü çaya atdığını, meyitin tapılmadığını xəbər verdi. Evdəkilər küçəyə qaçdılar. Yalnız Əyyub əyləşdiyi kürsüdən qalxa bilmədi. Elə bil, oturduğu yerdə ölmüşdü. Bir azdan sürücü Kamil və Ədalət evə qayıtdılar. Əyyubgil az bir vaxtda rayondan çıxmalı idi. Çünki hər kəs bu faciədə Əyyubu günahlandırırdı. Qorxulu bir vəziyyət yaranmışdı. Əyyubun isə sanki belə sınmışdı, əyləşdiyi yerdən qalxa

bilmirdi. Gözlərindən axan yaş olmasaydı, onu ölmüş bilərdilər.

Ədalət dedi:

- Həsən müəllimin və Heydər qohum-əqrəbası burda olduğunuzu bilsələr, hamınızı öldürəcəklər. Əyyub, özünü ələ al, qardaş, nə qədər ki onların başı qarışıqdı, meyiti axtarırlar, rayondan çıxmalısınız. Yaxşı ki, burda olduğunuzu heç kəs bilmir.

Deyilən sözləri Əyyub eşidirdi. Lakin taqətsiz idi, tərپənə bilmirdi. Ədalət onun üzündən öpdü və ayağa qaldırmaq üçün qollarından yapışdı,

Kamilin köməyi ilə həyəətə çıxarıb maşının arxa oturacağına əyləşdirdilər. Kamil də arxada Əyyuba dayaq oldu. Maşın həyətdən çıxıb yola düşdü...

Heydərgil Sənəmin meyitini tapa bilməyib qayıtmışdılar. Yenidən camaatla birlikdə hadisə yerinə getdilər. Meyiti axşamtərəfi tapdılar. Reyhan xanımın ah-naləsi göyə qalxdı. O, hər iki üzünü parçalamış, al qana boyamışdı. Cənazənin torpağa tapşırılması səhərə saxlanıldı. Gecə yarıdan keçəndə Reyhan xanım meyit qoyulan otağa gəldi. Onun üstünə çə-

kilmiş örtüyü götürdü. Qızı tanınmaz hala düşmüşdü. Boynundan qızıl zəncirlə kiçik bir əsgə parçası asılmışdı. Reyhan xanım zənciri açıb öz qoynuna qoydu və meyitin üzünü örtüb otaqdan çıxdı. Ağlaya-ağlaya qohumlar yığılan otağa qayıtdı. Cənazə torpağa səhər tapşırıldı.

Həsən müəllimin ailəsini yas içində qoyaq, görək Əyyubun axırı necə oldu.

Bərdəyə çatanda onun halı tamam pisləşdi. Xəstəxanaya gətirdilər. Müayinə edən həkim gecikmədən

paytaxta aparılmasını məsləhət bildi. Həmin gün Kamilgil Əyyubu Bakıya apardılar. Onu xəstəxanaya qoyub iki gündən sonra Kəlbəcərə qayıtdılar. Əyyub həkimlərin köməyi ilə dörd aydan sonra gözünü açıb danışa bildi. Qardaşı Yaqub xəstəxanaya yanına gəlmişdi. Onun "Vəziyyətin necədi" sualına "Sənəm öldü" deyə Əyyub cavab verib gözlərini yumdu. Yanaqları ilə göz yaşları süzülürdü. Həkim Yaquba otaqdan çıxmağı məsləhət bildi: "Qoyun dincəlsin. Ona bir müddət sakitlik lazımdı", - dedi.

Bəli, günlər keçdi, Əyyubun huşu üstünə gəldi və dili açıldı. Yaxın günlərdə xəstəxanadan çıxacaqdı.

Xəstəxanadan çıxandan sonra qardaşı nə qədər təkid etdisə, Əyyub kəndə qayıtmaq istəmədi. Dedi ki, sən qayıt, mən sonra gələ-rəm.

Yaqub çox yalvardı ki, qardaş, anamız yazıqdı, qocalıb, ona rəhmin gəlsin, mən ona necə deyə bilərəm ki, Əyyub gəlmədi?! Əyyub qardaşı-na belə cavab verdi:

Mən əvəzdən söylə yazıq anama,
Günüm nəhs aylara, illərə düşdü.
Taleyim bəd gəldi, günahkar oldum,
Adım ağızlara, dillərə düşdü.

Yaqub:

A qardaş, dediyin bəraət deyil,
Ana zəhmətinə gör nələr düşdü.
Ananın yolunu bilməyən oğul
Evindən, elindən dərbədə düşdü.

Əyyub:

Bu günahın günahkarı neyləsin?
Kimi tapsın, dərdi kimə söyləsin?

Yalvar, zəhmətini halal eyləsin,
Deynən səfil oğlun çöllərə düşdü.

Yaqub:

Gəl gedək, gecikmə, inada durma,
Ata mülkümüzü yıxıb uçurma.
Anamın zəhmətin daşlara vurma,
Bu fikir başına nə təhər düşdü?

Əyyub:

Əyyubu az danla, candan bezikdim,
Nə biləsən bu yollarda nə çəkdim?
Sənəmə söz verdim, vaxta gecikdim,
Yazıq bu səbəbdən əllərə düşdü.

Yaqub:

Ələyə sığmırsa, ələmək olmaz,
Qardaş, Yaqubu bələmək olmaz.
Bu elə dönüklük ələmək olmaz,
Arxanca o böyük Kəlbəcər düşdü.

Danış,q tamama yetdi. Yaqub qardaşına dedi:

- Bilirəm, o qızı sevirdin, həm də çox sevirdin. Nəzərə al ki, artıq o yoxdu. Ölmüş bir adamdan ötrü belə tərki dünyalıq boş şeydi. Ölüm sözü varsa, dözməkdən başqa əlac yoxdu. Anamıza yazığın gəlsin. O

artıq qocalıb. Onu gözü yaşlı qoymaq Allaha da xoş getməz. Gəl qayıdaq kəndimizə. Əzəmətli dağlar, doğma kəndimiz, buz bulaqlar, Tərtər çayı... sadalamağa nə ehtiyac, bütün bunlar sənə sirdaş, həmdərd, hayan olar. Səni darıxmağa qoymaz.

Əyyub mat-mat qardaşının üzünə baxaraq: "Sənəmin ölümünə mən səbəb oldum", - dedi.

Nəhayət, çox yalvar-yaxardan sonra qardaşı çətinliklə olsa da, Əyyubu öz kəndlərinə apara bildi...

Reyhan xanım qızının məzarı üstünə tez-tez gəlməyə adət eləmişdi. O, qəbir üstünə səhərlər gələr, "Bədbəxt elədiyim günahsız qızım" deyərək qəbrin tozunu silər, ətrafını süpürüb ağlaya-ağlaya evinə qayıdardı. Bu gün də qəbir üstə gəlmək üçün səhər tezdən evdən çıxdı. Qəbirlərin və kolların arasına Sənəmin qəbrinə yaxınlaşanda məzarın üstündə saç-saqqalı uzanmış, səfil görkəmli bir kişinin kiminləsə danışdığını eşidib dayandı. Qəbirlərin ətrafında kişidən başqa heç kim yox idi. O deyirdi:

- Sənə dediyim həyat hadisələrinin biri də budur. Məni heç nə ovundurmur. Sənsiz çox darıxıram. Yəqin ki, gəldiyimi bilirsən. Dedim, həm halını soruşaram, həm də məndə olan əmanətini qaytararam.

Kişini dəli zənn edən Reyhan xanım qərara gəldi ki, onu sona qədər dinləsin. Kişi deyirdi:

- Anam qocalıb, məndən gəlin istəyir. Səni aparmağa gəlmişəm. Sənə inanıb arxayın olduğum üçün tək gəlmişəm. Ölümünə bais olmuşam. Bilirəm, yaraların ağırdı, gedə

bilməyəcəksən. Mən də sənsiz gedə
bilmirəm. Axı necə tək gedim? Axı
səni çox sevirəm, gəlib sənə çata bil-
mədim. Məni bağışla.

Əyyub Sənəmin başdaşından
öpəndə Reyhan xanım kəkələdi:
"Əəyyub, balamı da, səni də mən
bədbəxt elədim", - deyib Əyyubun
boynunu qucaqlayıb hönkür-hönkür
ağladı. Ağlaya-ağlaya da soruşdu:

- Nə tez yazıqlaşıb bu günə düşdün?

Əyyub dinmədi. Hər ikisi ağla-
yıb ürəyini boşaltdı. Reyhan xanım
soruşdu:

- Oğlum, bədbəxt qızımın səndə nə əmanəti var? Sənəmin də sənə çatası məndə bir əmanəti var, - dedi və qoynundan qızının boyunbağısında olan kiçik bükülünü Əyyuba verdi. Əyyub da özündə olan qatlanmış kağızı Reyhan xanıma verdi. Bu, Sənəmin Əyyubdakı teli idi. Reyhan xanımın verdiyi bükülüdəki kağız parçasında beş söz yazılmışdı: "Sənin olmadım, başqasının da olmayacam. Sənəm".

Hər ikisi yenidən ağladı. Bu yerdə görək Reyhan xanım Əyyuba nə dedi və Əyyub ona necə cavab verdi.

Reyhan xanım:

Öz əlimlə sizi bədbəxt elədim,
Günahkaram, günahımı bağışla.
Qızım öldü, sən biçarə bu gündə,
Zəhər verdim, mətahımı bağışla.

Əyyub:

Sənin dərdin elə mənim qədərdi,
Onu mən vermişəm, ana, bağışla.
Mənim sevgilimi, sənin balanı
Qərq elədim o ümmana, bağışla.

Reyhan xanım:

Hara dönsəm, dərd üstümə yeriyr,
Dərd içində dərdli canım çürüyür.

Ah-naləmdən sizin dağlar əriyir,
Bu naləmi, bu ahımı bağışla.

Əyyub:

Qaralandı taleyimin dəftəri,
Məni xəstə saldı ölüm xəbəri.
Qəlbim qan ağlayır o vaxtdan bəri,
Dolanıram yana-yana, bağışla.

Reyhan xanım:

Hər gün balam məni yanına çəkir,
Öz cəzamdı, Allah mənə görk edir.
Bir gün eşidərsən, Reyhan da köçür,
Axşamımı, sabahımı bağışla.

Əyyub:

Əcəl məni addım-addım izləyir,
Əyyub, uzaq getmə, yaxın gəl deyir.
İndi yazıq anam məni gözləyir,
Necə gedim o məkana? Bağışla.

Reyhan xanım qızının saçını
qəbrin qırağında basdırdı. Sonra üzünü
Əyyuba tutub dedi:

- Bizimkilər bir azdan qəbir üstə
gələcəklər, ay yazıq, vaxtında çıx
get. Şeytana lənət. Ana olmasaydım,
səni anana verməzdim.

Reyhan xanımın dedikləri Əyyuba
çatmadı. Götürdü görək Sənəmin
məzarına nə dedi:

Necə deyim, salamat qal, gedirəm,
Belə gedişimə nə deyəcəksən?
Qarşılayıb "xoş gəlmisən" demədin,
Bir də gəlişimə nə deyəcəksən?

Çalışırdım yaddaşına dolanım,
Qoymazdın ki, mən başına dolanım.
Daş olmusan, başdaşına dolanım,
Çərxi-gərdişinə nə deyəcəksən?

Evlən demə, bu çətindi nə qədər,
Belə qalsın, qoy dolanaq birtəhər.
Əyyub səni səsləyəcək hər səhər,
Belə vərdişinə nə deyəcəksən?

Reyhan xanım dilləndi:

- Əyyub, ay biçarə, yazıq, indi adamlarımız gələcək. Çıx get!

Əyyub Reyhan xanımın əlindən öpüb, onun üzünə baxdı. O, bu dəfə ağlamırdı, baxışları qəzəbli idi, Əyyuba sanki "Ləngimə, tez burdan uzaqlaş" deyirdi. Əyyub Sənəmin daşdakı şəklindən öpüb qəbiristanlığın kənarında dayanan maşına əyləşdi. Yaqub mühərriki işə saldı və maşın tozanaq qopara-qopara Kəlbəcərə yola düşdü.

**YAŞAYAN,
YAŞADAN
ƏNƏNƏLƏR**

Cəmilə ÇİÇƏK

*AJB və AYB-nin üzvü,
AMEA Folklor İnstitutunun
doktorantı*

Gəlimli, gedimli, son ucu ölümlü
dünyanın adamları ömür adlı
möhlətlərində ov ovlaya-ovlaya, quş
quşlaya-quşlaya qayaları şəkilləndir-
məyə, qavaldaşları səsləndirməyə,
sözləri naxışlandırmağa da vaxt tap-
mışlar. Onların doğulanlar üçün lay-
laları doğulmuş, olanlar üçün oxşa-
maları, bayatıları, gözəlləmələri,

ölənlər üçün, ağıları yaranmışdır. İc-
malardan toplumlara, onlardan da
millətlərə çevrildikcə yaradıcılıqları
da böyümüş, monumentallaşmış, ya-
radıcılıqlarının bütün formalarını bir
vəhdətdə birləşdirmişlər. Yəni artıq
onlar sevgilərindən, rəşadətlərindən
boy boylamağa, onları dastanlaşdır-
mağa başlamışlar.

Beləliklə, xalqların qəhrəmanlıq
və məhəbbət dastanları qopuzlu, saz-
lı-sözlü şəkildə bəstələnmiş, süslən-
miş, meydan tamaşalarında milləti
başına toplaya bilmişdir.

Xalqımız üçün məhəbbətin və rəşadətin sintezindən yaranmış Dədə Qorqud dastanları həmin sahənin həm özül daşı, həm etalonu, həm də ən monumental nümunəsi hesab edilə bilər.

Dastanları (xalq yaradıcılığının bütün janrlarını qanadları altına ala bilmiş xalq epopeyalarını) bədii sözümlərin xalqın yüz ölçüb, bir biçdiyi poetik əlbisə hesab etmək olar.

Mövlanə Cəlaləddin Ruminin belə bir kəlamı var:

Çox insanlar gördüm, əynində libası yox,
Çox libaslar gördüm, içində insanı yox.

Bizim qəhrəmanlıq dastanlarını toppuzlu, qopuzlu Koroğlu misallı igidlərimizin “Misri” üstə, misri qılınclı hərbi əlbisəsinə, məhəbbət dastanlarımızı aşığı havacatlarının gözəlləmələriylə butalanmış əvəzsiz pal-tarlarına bənzətmək olar. Onların hamısının da içində doğma insanlarımız bir libas alıb içindəkilərə, içindəkilər libaslarına yaraşmış bir xalqın söz yara-dıcılığının vəhdətinə çevrilə bilər.

Qəhrəmanlıq dastanları xalqın igid övladlarının rəşadəti eldən-elə yayılarda zamanın özünün diktəsi ilə dəli nəresiylə üstələnməyə, məhəbbət dastanları aşiqlərin ülvəi sevdaları dildən-dilə düşəndə ilham ocağı, kürəsiylə bəstələnəməyə başlayır.

Son illər milli-mənəvi dəyərlərimizə, xüsusən muğam sənətinə, aşiq yaradıcılığına verilən qiymət yeni-yeni sənət əsərlərinin, istedadların üzə çıxmasına səbəb olmuşdur.

Zəngin aşiq yaradıcılığında mü-
hüm yer tutan məşhur dastanlarımıza
yenilərinin əlavə olunması isə onu
göstərir ki, sivilizasiyanın, inkişafın,
tərəqqinin fonunda belə milli mənə-
viyyatımız, ənənəmiz unudulmayıb.
Bu, sevindirici haldır.

Janrından aslı olmayaraq üzə çı-
xan hər bir yaxşı əsər milli özünüdər-
kin, özünəqayıdışın təsdiqidir. Bu mə-
nada yeni yaranmış “Əyyub və Sə-
nəm” dastanı da ənənələrimizə söy-
kənir. Bu yerdə böyük şairimiz Məm-
məd Arazın misraları yada düşür:

Dünənimə qəbir qazan deyiləm,
Nə qədər ki öz əlimdi yazanım.

“Əyyub və Sənəm” dastanı saf, ülvî məhəbbətlə bir-birini sevən iki gəncin - Əyyubla Sənəmin nakam taleyindən bəhs edir. Min illərdən bəri yol gələn, ədəbi qəhrəmanlarımızın yoluna sərhəd, sədd çəkən zərərli adət və ənənələr, qadağalar dastanda hədəf götürülmüşdür. Bir-birini böyük məhəbbətlə sevən Əyyub və Sənəmin yolunda guya qızının xoşbəxtliyini istəyən, amma əslində onu ölümə sürükləyən bədbəxt ata və ana dayanır.

Günümüzün gerçəkliyi, reallığı olan oxşar epizodlarda nə qədər sevən gəncimiz valideyn cahilliyinin qurbanı olub və olmaqdadır.

Bu dastanın da əsas qayəsi saf duyğuyla, açıq qəlblə bir-birini sevən gənclərimizə inam, etibar hissi aşılamaqdır. “Əyyub və Sənəm” dastanı da, klassik dastanlarımız kimi, ustadnamə ilə başlayır:

Dada çağırmaqdan qabardı dillər,
Dindar "Allah" dedi hər dolaşanda.
Suyun artır, dənin azalt, daban ver,
Daşı hərləyərmə pər dolaşanda?

Doğrudan da insanın sevgisinin
daşa dəyməsi onun həyat, yaşam rit-
mini pozur, bədbinliyə, bədbəxtliyə
düçar edir. Dünyanı yaşadan da, qo-
ruyub əzizləyən də sevgidir.

Sazın dastanı var, tarın muğamı,
Muğamın qəhrini sim sarı çəkər.
Allah özü naşılardan saxlasın,
Naşının əlində sim sarı çəkər.

Dastanın ustadnaməsində veri-
lən, sarı simə toxunan bu misralarda
təkcə sevənlərin yox, elə həssas duy-

ğulu hər kəsin nəşilər, nadanlar tərəfindən duyulmamasına, belə insanların ürəklərində nələr çəkməsinə işarə edilir.

Dastanda baş verən hadisələrin Kəlbəcərdə cərəyan etməsi də bir simvolik məna daşıyır. Burada Miskin Abdalın, Aşıq Ələsgərin, şair Qurbanın, Aşıq Şəmşirin, Səməd Vurğunun ölməz ruhu yaşayır. Bir yaylaq, köç havası, aran yangısı, yüzillər boyu Qarabağ camaatının saflığını, simsarlığını özündə əks etdirən elat ruhu bu dastanın mayasıdır.

Dastanda adları çəkilən bulaqlarımız, dağlarımız, dərələrimiz, cığırlarımız, dumanımız belə qədim dastanlardakı doğmalığı xatırladır. Ona görə bulaqdan yarpız ətri gəlir. Dağ düşündə kəklikotu, qırxbuğum nəfəsi duyulur.

Bulağın başı adətən görüş yeri olub həmişə. “Əyyub və Sənəm” dastanında da sevənlər bir-birini bulaq başında görürlər.

Yığdığınız bu yarpızın
Dadını bilmək olarmı?

Bu dodağı xallı qızın
Adını bilmək olarmı?

Qız:

Bir dəstə gül bir qız almır,
Tələsmə, oğlan, tələsmə!
Sizlərdə bu nə qaydadır?
Deyil ki talan, tələsmə!

Əyyub:

Şimşək kimi çaxışının,
Bulaq kimi axışının,
O sehirli baxışının
Odunu bilmək olarmı?

Bir çox klassik dastanlarımızda səciyyəvi olan sınaq, "sevgi imtahanı" bu dastanımıza da xarakterikdir. Sənəm oğlana tələsməməyi, qarşısındakı qızın əxlaqına, məənəviyyətinə hörmət etməyi məsləhət görür. Əyyub da, elə bil, yuxudan ayılır, sevdiiyi qızın ağına, duyğu və düşüncələrinə heyran olur.

Burada da biz sevənlərin diliylə bugünkü gəncliyi ailə məsələsində yüz ölçüb, bir biçməyə, düşünüb-daşınmağa çağırırıq. Çünki yaxşı ailə həm də cəmiyyətin saflığı, möhkəmliyidir.

Dastanda qarşılıqlı verilən sorğusuallar da zəngin mənəviyyata, əxlaqa xidmət edir.

Sənəm:

Sizin elin qonağıyam,
El qaydasın bilmirsənmi?
Mən də bir elin qızıyam,
El sevdasın bilmirsənmi?

Əyyub:

Göydən gəlmiş bir mələksən,
Gözəllikdə görənəksən.
Axı mənə sən gərəksən,
Gərəyimi bilmirsənmi?

Sənəm:

Bir ibrət al öz eybindən,
Gör nə deyər gəlib-gedən?
Elçi gedib qız evindən
Qız almasın bilmirsənmi?

Əyyub:

İstəyimə külək demə,
"Əyyub, məndən əl çək" demə.
Bu sevgimə "kələk" demə,
Ürəyimi bilmirsənmi?

Dastanda həm də elat camaatının
adət-ənənəsini, gələnəklərini, mərdli-

yini, qəhrəmanlığını verməyə çalışmışıq. At minən, cıdır yarışına çıxan qızlarımız sevgi imtahanından da alnıa-çıq, üzüağ çıxmaq istəyirlər. Ancaq keçmişdən qalan, bu gün də davam edən var-dövlət hərisliyi, övladın arzu və istəyi ilə hesablaşmamaq duyğusu ailə münaqişəsinə, faciələrə yol açır.

Övladın hiss və duyğularına hörmət etməmək, əslində, onu xoşbəxtlikdən çox bədbəxtliyin acı girdabına yuvarlatmaq deməkdir.

Sənəm də son nəticədə xoşbəxt ola bilmir. Qaçırıldığını, aldadıldığını

bilib özünü çaya atır, sulara qərq olur.

Dastanın finalının belə acı sonluqla bitməsi də bir həyat dərsidir.

Sonda onu da qeyd etmək istəyirəm ki, "Əyyub və Sənəm" dastanını məhəbbət şairi Əyyub Cabbarovun şeirlər toplusunun motivləri əsasında qələmə almışıq.

**BİR OLSUN,
ELLƏ BİR OLSUN**

Dastanların əsrlərdən-əsrlərə daşıyıcıları, adətən, Qorqud misallı, əli qopuzlu, sazlı ozanlar, aşıqlar olur. Onların hər birinin ifasında saz, az qala, orkestrə çevrilir, dastanı söyləyən onun içindəki obrazları əvəz edə bilər.

Bu dəfə əsrlərin, qərinələrin ənənəsindən bir az kənara çıxmışıq. Çünki həmin dastanı bir el aşığı çalıb-çağırır. Kəlbəcərin köçkünlük nisgili yaşayan bir çiçək balası Cəmilə qələ-

mini saz kimi çala-çala elinə-obasına
çatdırmaq istəyib və məqsədinə çox
böyük uğurla da nail ola bilib.

Çalışıb ki, bu xalq incisi dəryala-
rın dərinliyində sədəfi içində inci ki-
mi gizli qalmasın, - elə dürr olsun, el-
lə bir olsun.

Bilmirəm bu dastanı Cəmilə Çi-
çək söylədikcə təsvir edilən mənzə-
rələri, baş verən hadisələri mənim
arzuladığım səviyyədə göz önündə
canlandıra bildinizmi?! Elə hesab et-
dinizmi ki, Dəlidağımızın Vurğunla
görüşdüyü yaylasında onun sazı səs-

lənir, Cəmilə nəvəsi də həmin telli sazın axarında sözlərini doğma xalqına ünvanlayır?!

Dastanlar ustadların duvaqqapmaları ilə sonuclanır. Sazın ustadı olmasam da, sözümün naməsiylə bu dastanı bitirmək istəyirəm...

Gözəlləmələr məhəbbət dastanlarının gözəl dekorları, butalar əlbisələridi. Onlara sözlər sərraflıqla seçilməli idi. Bir növ, sazların bəzəyi olan sədəfləri xatırlatmalı idi.

Söz sədəflərimlə bəzədiyim son namə:

Bir olsun, ellə bir olsun.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Cəmilə Çiçək (İsbəndiyarova). Səməd Vurğun-Aşıq Şəmşir dastanı. Bakı: Yazıcı, 2014, 208 s.
2. Əyyub Cabbarov. Yamanca tutulduq qarğışa, dağlar, Bakı: Azərnəşr, 1999, 189 s.
3. Əyyub Cabbarov. "Ayrılıq görüşdən qabağa düşdü", Bakı: Azərnəşr, 2006, 168 s.
4. Əyyub Cabbarov. Günahlı dünya, Bakı: Nurlan, 2006, 150 s.
5. Əyyub Cabbarov. Ay arxadan baxan illər. Bakı: Şərq-Qərb 2012, 168 s.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Füzuli Bayat. Ön söz.....	3
Əyyub və Sənəm	15
Cəmilə Çiçək. Yaşayan, yaşadan ənənələr....	143
Anar Rzayev. Son söz.	
Bir olsun, ellə bir olsun.....	161

Cəmilə Çiçək (İsbəndiyarova)

ƏYYUB VƏ SƏNƏM

Korrektor:	Kəmalə Cəfərli
Texniki redaktor:	Vüqar Sadıqov
Dizayner:	Cəfər Kərimov
Operator:	Zəminə İsbəndiyarova

Yığılmağa verilmiş: 01.06.2015

Çapa imzalanmış: 08.09.2015

Formatı: 45x55

Sayı: 2000

Qiyməti müqavilə ilə

**Kitab "Milli Zəka" jurnalının
redaksiyasında ofset üsulu ilə çap olunmuşdur**